

Skuteczność kredytu preferencyjnego jako narzędzia restrukturyzacji polskiego rolnictwa w latach 1995–1998

Najkrótsza definicja pojęcia „restrukturyzacja” to zmiana struktury. Poszczególni autorzy tworzą własne rozbudowane definicje, podkreślające niektóre aspekty zmian, które z punktu widzenia celu prowadzonej przez nich analizy są najistotniejsze. Są to: przedmiot zmian – struktura produkcyjna, organizacyjna itp.; ciągłość zmian – działanie jednorazowe, sporadyczne, proces; głębokość zmian – np. stopniowe, radykalne; celowość zmian – np. zapewnienie konkurencyjności. Restrukturyzację można rozpatrywać w skali mikro (podmiotów działających na rynku) i makro – gospodarki i jej działów.

O potrzebie restrukturyzacji polskiego rolnictwa w wielu wymiarach nikogo nie trzeba przekonywać. Rolnictwo w Polsce stoi przed podwójnym wyzwaniem. Pierwsze wiąże się z przystosowaniem do gospodarki rynkowej zarówno w skali mikro – pojedynczego gospodarstwa, jak i makro – działu gospodarki, który musi określić swoją rolę w nowych realiach gospodarczych. Drugie to realna i względnie bliska perspektywa wejścia do Unii Europejskiej. W sprostaniu tym wyzwaniom kluczowe jest określenie celu, charakteru i tempa niezbędnych zmian w poszczególnych obszarach oraz zastosowanie skutecznych metod i narzędzi ich wprowadzania.

Polityka rolna dysponuje szeregiem różnorodnych narzędzi realizacji założonych celów. Narzędzia te są stosowane zarówno do celów doraźnych, jak i długofalowych. W Polsce w realizacji wielu celów bieżących, a także długofalowych rolę szczególną przypisano kredytowi preferencyjnemu. Stosuje się go w zasadzie do osiągnięcia każdego celu – od zapobieżeniu spadkowi stosowania nawozów sztucznych, przez wspieranie inwestycji do rozwoju rynku pracy na wsi oraz poszczególnych regionów lub branż.

Celem opracowania jest analiza (ocena) skuteczności preferencyjnych kredytów inwestycyjnych dla rolnictwa jako narzędzia restrukturyzacji (podejście

makro). Analiza efektów i ocena skuteczności tych kredytów będą prowadzone na podstawie trzech linii kredytowych charakteryzujących się najszerszym zakresem przedmiotowym i podmiotowym. Są to linia podstawowych kredytów inwestycyjnych, kredyty dla młodych rolników i kredyty na zakup gruntów rolnych.

Charakterystyka inwestycyjnych kredytów preferencyjnych w okresie 1994–1998

W okresie wprowadzania gospodarki rynkowej na początku lat dziewięćdziesiątych dochody rolników spadły w porównaniu z okresem poprzednim o kilkadziesiąt procent. Oznaczało to drastyczne zmniejszenie możliwości finansowania reprodukcji nie tylko rozszerzonej, ale i prostej ze środków własnych rolników. Środki zewnętrzne – kredyty bankowe – były z uwagi na wysokie oprocentowanie (nominalne) niedostępne dla większości rolników. W 1994 r., aby pomóc rolnikom w finansowaniu przedsięwzięć inwestycyjnych, ARiMR uruchomiła linię kredytów inwestycyjnych podstawowych. Ich zakres przedmiotowy był bardzo szeroki. W 1995 r. wprowadzono nowe linie – na zakup gruntów rolnych, dla młodych rolników, na rozpoczęcie lub zwiększenie produkcji. Oprócz wymienionych linii kredytowych rolnicy mogli korzystać ze wsparcia w ramach linii branżowych, regionalnych oraz osadnictwa rolniczego na gruntach Skarbu Państwa. Ta szeroka oferta dawała możliwość preferencyjnego zewnętrznego finansowania praktycznie wszystkich inwestycji w gospodarstwie – od zakupu ziemi, maszyn i zwierząt po budowę (zakup) budynku mieszkalnego.

Korzystniejsze warunki preferencyjnych kredytów w ramach poszczególnych linii wobec rynkowych dotyczą stopy procentowej, karencji w spłacie kredytu, okresu spłaty i udziału środków własnych. Z uwagi na częste zmiany stopa procentowa dla rolników jest ustalana na poziomie określonej części stopy kredytu redyskontowego banku centralnego i wynosi bądź jej jedną czwartą w wypadku kredytu na zakup gruntów rolnych i dla młodych rolników, bądź połowę oprocentowania bankowego dla kredytu inwestycyjnego podstawowego¹. Okres karencji spłaty kapitału to dla większości kredytów 2 lata, okres spłaty – 8 lat w wypadku kredytów inwestycyjnych podstawowych oraz do 15 lat – kredyty dla młodych rolników i na zakup gruntów rolnych.

Procedura ubiegania się o kredyt przewiduje przygotowanie planu przedsięwzięcia, uzyskanie pozytywnej opinii ośrodka doradztwa rolniczego pod wzglę-

¹Bankowa stopa procentowa od tych kredytów nie mogła przekraczać określonej wielokrotności stopy redyskontowej banku centralnego, w badanym okresie to granica była zmieniana kilkakrotnie.

dem celowości gospodarczej i złożenie w banku wniosku o kredyt. Bank po ocenie zdolności kredytowej wnioskodawcy podejmuje decyzję o udzieleniu kredytu lub o odmowie jego udzielenia.

Kredyty te są udzielane przez wzrastającą liczbę banków komercyjnych, które systematycznie rozwijały sieć placówek, i przez banki spółdzielcze. Największy udział w wartości udzielonych kredytów ma Bank Gospodarki Żywnościowej. Informacje o tych kredytach są upowszechniane za pośrednictwem wszystkich środków masowego przekazu. Również same zainteresowane banki w ramach swych możliwości i środków zachęcają do skorzystania z tej możliwości wsparcia przedsięwzięć inwestycyjnych.

Efekty inwestycyjnych kredytów preferencyjnych

W ciągu badanego okresu banki udzieliły 164 898 inwestycyjnych kredytów preferencyjnych w ramach badanych linii kredytowych. Zakładając, że w badanym okresie pojedyncze gospodarstwo zaciągnęło tylko jeden kredyt, można szacować, że z tej formy wsparcia skorzystało około 8,5% rolników. 38,8% liczby udzielonych kredytów to kredyty inwestycyjne podstawowe, 24,6% kredyty na zakup gruntów, 36,6% kredyty dla młodych rolników. Struktura wartościowa (w cenach stałych z 1994 r.)² udzielonych kredytów jest odmienna, kredyty podstawowe stanowiły 35,9% udzielonych kredytów, kredyty na zakup gruntów – 10,6% kredyty dla młodych rolników – 53,5%. (tab. 1 i 2).

Wydaje się, że przyczynami największego udziału kredytów dla młodych rolników w wartości udzielonych kredytów były szerszy zakres przedmiotowy tych kredytów, szczególnie wobec linii kredytów na zakup gruntów rolnych, oraz korzystniejsze warunki spłaty w porównaniu z linią podstawowych kredytów inwestycyjnych.

Podstawowy kredyt inwestycyjny

W latach 1994–1998 z podstawowych kredytów inwestycyjnych skorzystało około 3,2% ogółu rolników. Najwięcej kredytów zaciągnęli rolnicy w 1995 r., najmniej w 1998 r. Rok 1996 był na pierwszym miejscu pod względem wartości udzielonych kredytów. Przeciętna wartość kredytu utrzymywała się na poziomie kilkunastu tysięcy złotych. Kwota ta w połączeniu z wymaganymi środkami własnymi rolnika wystarczała na zakup kilku podstawowych maszyn i urządzeń.

²Do urealniania wartości zastosowano wskaźniki cen dóbr inwestycyjnych zakupywanych przez rolników.

Tabela 1

Liczba i kwoty kredytów inwestycyjnych zaciągniętych w latach 1994–1998 w cenach z 1994 roku*

Rok	Kredyty inwestycyjne podstawowe**		Kredyty na zakup gruntów		Kredyty dla młodych rolników	
	liczba	kwota (tys. zł)	liczba	kwota (tys. zł)	liczba	kwota (tys. zł)
1994	15 850	277 730	–	–	–	–
1995	18 343	298 641	8 620	82 682	2 934	73 281
1996	15 494	304 237	14 246	10 7615	23 376	613 186
1997	10 953	204 978	12 717	10 5874	26 551	789 999
1998	3 317	65 069	4 902	45 470	7 595	240 459
Razem	63 957	1 150 655	40 485	341 641	60 456	1 716 925

*Do urealniania wartości zastosowano wskaźniki cen dóbr inwestycyjnych zakupywanych przez rolników.

**Dane o liczbie i wartości kredytów inwestycyjnych podstawowych bez kredytów na finansowanie inwestycji w przetwórstwie rolno-spożywczym.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z lat 1994, 1995, 1996, 1997.

Tabela 2

Struktura liczbowa i wartościowa kredytów inwestycyjnych podstawowych w latach 1994–1998 w cenach z 1994 r.

Rok	Udzielone kredyty		
	struktura liczbowa (%)	struktura wartościowa (%)	przeciętna wartość kredytu (tys. zł)
1994	24,8	24,1	17,5
1995	28,7	26,0	16,3
1996	24,2	26,4	19,6
1997	17,1	17,8	18,7
1998	5,2	5,7	19,6
Razem	100,0	100,0	18,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z lat 1994, 1995, 1996, 1997, 1998.

Dla przykładu, w 1994 r. cena ciągnika Ursus z 2-cylindrowym silnikiem wynosiła 17 185 zł.

Analiza przestrzennego rozmieszczenia zaciąganych kredytów wskazuje na znaczne regionalne zróżnicowanie wykorzystania kredytów (tab. 3 i 4). W kolejnych latach w 10% województw o największej liczbie udzielonych kredytów i 10% województw o najmniejszej ich liczbie znajdują się niezmiennie te

same województwa. Rozpiętość w liczbie udzielonych kredytów między dwoma skrajnymi województwami śląskim i lubelskim w 1995 r. wynosiła jak 1 : 50, między jeleniogórskim i zamojskim w 1996 r. jak 1 : 61, w 1997 r. – 1 : 51, natomiast w 1998 r. – 1 : 27. Nawet po uwzględnieniu faktu, że w województwach z pierwszej grupy jest kilkakrotnie więcej gospodarstw niż w województwach o najmniejszej liczbie zaciągniętych kredytów (z wyjątkiem woj. bielskiego),

Tabela 3

Liczba i wartość przeciętna kredytów w województwach o największym i najmniejszym zainteresowaniu kredytami

Rok	Województwa o największej liczbie kredytów	Liczba kredytów*	Przeciętna wartość kredytów*, ** (tys. zł)	Województwa o najniższej liczbie kredytów	Liczba udzielonych kredytów*	Przeciętna wartość kredytów*, ** (tys. zł)
1994	siedleckie	1 126	12,7	bielskie	16	96,3
	zamojskie	1 023	7,9	jeleniogórskie	17	13,1
	białskopodlaskie	1 001	16,3	koszalińskie	27	162,6
	lubelskie	998	13,7	łódzkie	35	39,2
	łomżyńskie	995	10,3	częstochockie	40	28,2
1995	lubelski	1 294	13,9	śląskie	26	79,4
	zamojskie	1 239	8,9	jeleniogórskie	30	45,9
	łomżyńskie	1 109	9,9	koszalińskie	31	68,8
	siedleckie	1 006	9,7	bielskie	35	78,4
	tarnobrzeskie	972	7,2	łódzkie	49	60,8
1996	zamojskie	1 470	15,0	jeleniogórskie	24	58,4
	lubelskie	1 233	14,3	bielskie	33	88,8
	łomżyńskie	1 060	12,3	śląskie	38	130,4
	tarnobrzeskie	901	11,4	koszalińskie	39	164,7
	siedleckie	879	14,2	częstochockie	55	42,6
1997	zamojskie	1 033	12,6	jeleniogórskie	20	59,3
	lubelskie	982	23,5	bielskie	24	93,3
	łomżyńskie	642	14,3	częstochockie	35	44,1
	siedleckie	618	15,8	koszalińskie	38	129,0
	tarnobrzeskie	593	11,9	krośnieńskie	41	17,0
1998	zamojskie	217	19,0	jeleniogórskie	8	102,3
	łomżyńskie	200	16,5	częstochockie	10	104,9
	lubelskie	186	22,2	krośnieńskie	10	57,6
	włocławskie	155	18,7	bielskie	11	208,4
	tarnobrzeskie	148	13,0	śląskie	11	32,5

*Bez przetwórstwa.

**W cenach bieżących.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań z działalności ARiMR z lat 1994, 1995, 1996, 1997, 1998.

rozpiętości pozostaną znaczne. 5 województw o najszerszym korzystaniu z kredytów leży w tzw. Polsce B, natomiast 5 w Polsce A. Województwa z pierwszej grupy są typowo rolniczymi, rolnictwo opiera się tu na mniejszych obszarowo gospodarstwach. Rolnicy z tych województw zaciągali kredyty o dużo niższej wartości w porównaniu z gospodarstwami z przeciwstawnej grupy. W 1998 r. przeciętna kwota kredytu w województwie jeleniogórskim była 5,4 razy wyższa od przeciętnej w województwie zamojskim.

Jeżeli znaczenie kredytu oceniać przeciętną jego wartością na gospodarstwo korzystające z niego, to w grupie 10% województw o najwyższym znaczeniu znajdują się województwa bardzo zróżnicowane pod względem przeciętnej powierzchni użytków rolnych (woj. koszalińskie – 15,6 ha i bielskie – 1,5 ha), lub wartości dodanej brutto na 1 pracującego w rolnictwie (woj. warszawskie – 16 075,5 zł i woj. bielskie – 2282,8 zł). Natomiast w grupie przeciwstawnej znajdują się województwa rolnicze, ale o rolnictwie stojącym przeciętnie na niższym poziomie (tab. 4). Należy jednak podkreślić, że są to jednocześnie województwa, w których zaciągnięto najwięcej rozpatrywanych kredytów. Nie ma podstaw do twierdzenia, że gospodarstwa korzystające z tych kredytów są gorsze od gospodarstw z pierwszej piątki, ale można zauważyć, że skala rozpiętości inwestycji finansowanych kredytem (a więc i środków własnych kredytobiorcy) jest duża. W 1998 r. przeciętna wartość kredytu w woj. elbląskim była wyższa ponad 44 razy od odpowiedniej w woj. ostrołęckim. W wypadku innych województw rozpiętości są dużo mniejsze, jednak znaczne.

Z uwagi na niejednoznaczność wyników regionalnego zróżnicowania kredytów w zależności od przyjętego kryterium trudno o jednoznaczną ocenę przyczyn zróżnicowania. Niewątpliwie inwestycyjne kredyty preferencyjne są istotne dla rolnictwa wielu województw, ale przyczyny zaciągania i ich oddziaływanie różnią się. Wydaje się, że szczególnie istotny z punktu widzenia makro jest fakt, że w pewnych regionach gospodarstwa korzystają z kredytów o większej wartości, bo wyższa kwota umożliwia bardziej radykalne zmiany w gospodarstwie, pozwala na wprowadzenie w szerszym stopniu postępu technicznego, specjalizacji, zorientowanie się na określone dziedziny produkcji mające szansę na sukces w nowych warunkach. W województwach, w których przeciętne kwoty kredytu były niewielkie, kredyt pozwalał na odtworzenie zużytego majątku lub jego pewne unowocześnienie, co z punktu widzenia mikro było bardzo istotne, jednak nie zawierało czynnika innowacyjności.

Kredyt na zakup gruntów rolnych

W badanym okresie funkcjonowania linii kredytowej na zakup gruntów, tj. 15.05.1995 r.–31.12.1998 r. rolnicy złożyli 48 704 wniosków kredytowych. Banki udzieliły 40 485 kredytów (83,1% wniosków). Pozwoliło to na zakup

Tabela 4

Województwa o najwyższej i najniższej przeciętnej wartości kredytów inwestycyjnych podstawowych na gospodarstwo korzystające

Rok	Województwa o najwyższej przeciętnej wartości kredytu	Przeciętna wartość kredytu* (tys. zł)	Województwa o najniższej przeciętnej wartości kredytu	Przeciętna wartość kredytu* (tys. zł)
1994	koszalińskie	162,6	zamojskie	7,9
	bielskie	96,3	krośnieńskie	8,6
	szczecińskie	90,5	tarnobrzeskie	9,4
	katowickie	88,1	łomżyńskie	10,1
	warszawskie	57,3	przemyskie	10,4
1995	zielenogórskie	93,4	białostockie	6,0
	katowickie	89,5	tarnobrzeskie	7,2
	słupskie	79,4	sieradzkie	8,4
	bielskie	78,4	zamojskie	8,9
	szczecińskie	71,7	chełmskie	9,6
1996	koszalińskie	164,7	tarnobrzeskie	11,4
	zielenogórskie	156,6	łomżyńskie	12,3
	gorzowskie	149,7	ostrołęckie	12,5
	warszawskie	148,8	siedleckie	14,2
	szczecińskie	134,2	lubelskie	14,3
1997	warszawskie	158,7	chełmskie	11,7
	koszalińskie	129,0	tarnobrzeskie	11,9
	lubelskie	126,7	zamojskie	12,6
	opolskie	122,7	nowosądeckie	13,7
	olsztyńskie	120,0	konińskie	14,2
1998	elbląskie	546,5	ostrołęckie	12,3
	katowickie	348,5	chełmskie	12,5
	bielskie	208,4	tarnobrzeskie	13,0
	tarnowskie	156,3	nowosądeckie	14,1
	olsztyńskie	124,5	białkopodlaskie	16,0

*W cenach bieżących, bez kredytów inwestycyjnych na przetwórstwo.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań z działalności ARiMR z lat 1994, 1995, 1996, 1997, 1998.

216 086 ha gruntów (tab. 5), w tym na utworzenie 223 nowych gospodarstw o przeciętnej powierzchni 14,6 ha i powiększenie 40 262 gospodarstw średnio o 5,3 ha. Powiększanie obszaru gospodarstwa odbywało się głównie drogą zakupów gruntu od sąsiadów.

W badanym okresie funkcjonowania tej linii kredyty zaciągali rolnicy z rejonów typowo rolniczych, o dobrze rozwiniętym towarowym rolnictwie, których głównym źródłem dochodów była praca w rolnictwie. Wystąpiło przy tym

Tabela 5

Struktura liczbowa i wartościowa kredytów udzielonych na zakup gruntów rolnych i powierzchnia zakupionych gruntów w latach 1994–1998

Rok	Udzielone kredyty		Powierzchnia zakupionych gruntów	
	struktura liczbowa (%)	struktura wartościowa* (%)	tys. ha	(%)
1995	21,3	24,2	45 839	21,2
1996	35,2	31,5	76 987	35,6
1997	31,4	31,0	65 474	30,3
1998	12,1	13,3	27 786	12,9
Razem	100,0	100,0	216 086	100,0

*Struktura wartościowa według wartości kredytów w cenach stałych z 1994 roku.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań z działalności ARiMR z lat 1995, 1996, 1997, 1998.

silne zróżnicowanie regionalne w wykorzystaniu tego kredytu. W pięciu województwach³ o największym zainteresowaniu rolników tą formą pomocy państwa zakupiono 24,5% z ogólnej powierzchni gruntów zakupionych z pomocą kredytów preferencyjnych w badanym okresie w Polsce (tab. 6). Dla kontrastu, w pięciu województwach o najmniejszym zainteresowaniu tym kredytem zakupio-

Tabela 6

Regionalne zróżnicowanie wykorzystania kredytów preferencyjnych na zakup gruntów rolnych w latach 1995–1998

Województwo	Zakupione grunty (ha)	Średnia kwota kredytu na 1 ha (tys. zł)
Toruńskie	12 440	2,92
Bydgoskie	11 221	2,35
Poznańskie	10 157	2,77
Opolskie	10 087	2,65
Płockie	9 136	2,68
Nowosądeckie	194	3,19
Bielskie	297	2,38
Tarnowskie	574	2,04
Częstochowskie	672	1,64
Katowickie	855	2,58
Polska ogółem	216 086	2,40

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań z działalności ARiMR z lat 1995, 1996, 1997, 1998.

³Według podziału administracyjnego kraju obowiązującego do 1999 r.

no tylko 1,2% gruntów. W pierwszej grupie znalazły się województwa o dobrze rozwiniętym rolnictwie (toruńskie, bydgoskie, poznańskie, opolskie, płockie), natomiast w drugiej województwa „górskie” (nowosądeckie i bielskie) oraz województwa z dużymi aglomeracjami miejskimi (katowickie, częstochowskie). Jednym z czynników takiego regionalnego zróżnicowania obrotu gruntami rolnymi może być regionalne zróżnicowanie podaży tych gruntów. Przeciętna kwota kredytu przypadająca na 1 ha zakupionych gruntów zawierała się w większości województw o największym i najmniejszym zainteresowaniu kredytem w granicach 2–3 tys. zł. Zakładając podobny udział kredytu w finansowaniu zakupów, można przyjąć, że cena ziemi nie była czynnikiem w istotnym stopniu różnicującym zainteresowanie zakupem ziemi.

Popyt na kredyty na zakup gruntów rolnych był największy w początkowym okresie istnienia tej linii kredytowej, gdy w ciągu 1,5 roku udzielono ponad połowy kredytów z badanego okresu (tab. 5). W 1997 r., w porównaniu z 1996 r., liczba wniosków kredytowych i udzielonych kredytów spadła o kilkanaście procent. W następnym roku spadek pogłębił się – liczba kredytów, w porównaniu z latami poprzednimi, zmniejszyła się ponaddwukrotnie. W związku z wyraźnym pogorszeniem opłacalności produkcji rolnej i trudnościami ze zbytem produktów rolnych środki rolników na inwestycje zostały ograniczone. Spadek popytu na kredyty to sygnał o wyczerpywaniu się możliwości kredytu preferencyjnego na zakup ziemi jako instrumentu poprawy struktury agrarnej. Jedną z przyczyn, oprócz tych o charakterze ogólnym, mających znaczenie przy wszystkich kredytach, może być fakt, że kredyt ten może wpływać tylko na popyt. Podaż ziemi, ograniczona już przez samą naturę, zależy od zespołu wielu innych czynników ekonomicznych, demograficznych, socjopsychologicznych i innych, niezależnych w jakimkolwiek stopniu od kredytu.

Kredyt dla młodych rolników

Kredyty z tej linii są udzielane na urządzenie lub utworzenie nowych gospodarstw. Od uruchomienia tej linii do końca 1998 r. udzielono 60 456 kredytów, w tym 1735 na utworzenie nowego gospodarstwa. Z uwagi na korzystniejsze warunki przy podobnym zakresie przedmiotowym kredyty te stały się w pewnym sensie konkurentami kredytów z linii podstawowych kredytów inwestycyjnych. Najwięcej kredytów po względem liczby i wartości zaciągnęli rolnicy w 1997 r. W 1998 r. nastąpił kilkakrotny spadek liczby udzielonych kredytów. Natomiast przeciętna kwota kredytu z roku na rok zwiększała się (tab. 7).

Tabela 7

Struktura liczbowa i wartościowa (w cenach z 1994 r.) kredytów dla młodych rolników w latach 1994–1998

Rok	Udzielone kredyty		
	struktura liczbowa (%)	struktura wartościowa* (%)	przeciętna wartość kredytu (tys. zł)
1995	4,9	4,3	25,0
1996	38,7	35,7	26,2
1997	43,9	46,0	29,7
1998	12,5	14,0	31,7
Razem	100,0	100,0	28,2

*Struktura wartościowa według wartości kredytów w cenach stałych z 1994 roku.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań z działalności ARiMR z lat 1995, 1996, 1997, 1998.

Tak jak w wypadku powyżej omawianych kredytów, wystąpiło zjawisko regionalnego zróżnicowania zainteresowania kredytem. Największą liczbę kredytów zaciągnęli rolnicy z tych województw, w których największym popytem cieszyły się kredyty podstawowe, najmniej rolnicy z województw, w których zaciągnięto najmniej tych kredytów. Tak więc obszary zainteresowania tymi kredytami pokrywają się (tab. 8).

Tabela 8

Liczba i wartość przeciętna kredytów (w cenach bieżących) w województwach o największym i najmniejszym zainteresowaniu kredytami dla młodych rolników

Rok	Województwa o największej liczbie kredytów	Liczba kredytów ¹	Przeciętna wartość kredytów ¹ (tys. zł)	Województwa o najniższej liczbie kredytów	Liczba kredytów ¹	Przeciętna wartość kredytów ¹ (tys. zł)
1	2	3	4	5	6	7
1995	ostrołęckie	443	20,8	łomżyńskie	0	–
	sieradzkie	245	23,2	koszalińskie	1	16
	kieleckie	203	26,2	łódzkie	4	34,8
	białkopodlaskie	187	29,5	jeleniogórskie	4	30,3
	elbląskie	169	28,2	wrocławskie	5	31,2
1996	kieleckie	1544	26,8	krośnieńskie	62	35,3
	sieradzkie	1443	23,1	bielskie	76	77,3
	białkopodlaskie	1303	22,7	koszalińskie	91	87,8
	ostrołęckie	1200	25,3	jeleniogórskie	98	47,3
	ciechanowskie	1195	36,8	częstochofskie	125	44,4

cd. tabeli 8

1	2	3	4	5	6	7
1997	zamojskie	1515	33,6	krośnieńskie	69	29,3
	lubelskie	1407	35,9	bielskie	74	205,8
	bialskopodlaskie	1277	28,7	nowosądeckie	109	44,8
	siedleckie	1272	31,6	jeleniogórskie	114	60,6
	ciechanowskie	1069	60,3	koszalińskie	149	91,4
1998	lubelskie	381	43,1	bielskie	16	206,2
	zamojskie	352	35,0	krośnieńskie	22	90,7
	ciechanowskie	337	54,2	koszalińskie	30	54,1
	płockie	333	37,3	jeleniogórskie	33	83,6
	białostockie	301	56,3	tarnowskie	36	84,7

¹Bez przetwórstwa.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań z działalności ARiMR z lat 1995, 1996, 1997, 1998.

Podobnie zjawisko można odnotować, jeżeli chodzi o ocenę według kryterium wartości kredytu na gospodarstwo z nich korzystające. Wielokrotnie wyższe kredyty zaciągali rolnicy z województw, w których rolnictwo odgrywa niewielką rolę, ale w których znajdują się duże ośrodki miejskie. W 1998 r. przeciętna kwota kredytu zaciągniętego w województwie bielskim była prawie siedmiokrotnie wyższa od takowej w województwie sieradzkim (tab. 9). Wskazuje to, że rolnicy z tych województw śmieiej zaciągają kredyty, być może w związku z finansowaniem rozwoju produkcji, która będzie miała rynek zbytu i zadowalającą opłacalność.

Tabela 9

Województwa o najwyższej i najniższej przeciętnej wartości kredytów (w cenach bieżących) na gospodarstwo korzystające z kredytów dla młodych rolników

Rok	Województwa o najwyższej przeciętnej wartości kredytu	Przeciętna wartość kredytu (tys. zł)	Województwa o najniższej przeciętnej wartości kredytu	Przeciętna wartość kredytu (tys. zł)
1	2	3	4	5
1995	wrocławskie	179,4	łomżyńskie	—
	kałiskie	122,5	krośnieńskie	13,4
	warszawskie	121,6	rzeszowskie	14,7
	opolskie	66,8	koszalińskie	16,0
	tarnowskie	61,0	tarnobrzeskie	18,1

cd. tabeli 9

1	2	3	4	5
1996	koszalińskie	87,8	białskopodlaskie	22,7
	gorzowskie	83,2	sieradzkie	23,1
	bielskie	77,3	ostrołęckie	25,3
	zielonogórskie	73,3	tarnobrzeskie	26,3
	katowickie	73,1	kieleckie	26,8
1997	bielskie	205,8	sieradzkie	28,0
	warszawskie	134,1	białskopodlaskie	28,7
	olsztyńskie	97,9	krośnieńskie	29,3
	katowickie	97,4	tarnobrzeskie	30,0
	zielonogórskie	97,3	kieleckie	31,2
1998	bielskie	206,2	sieradzkie	30,0
	szczecińskie	164,0	białskopodlaskie	34,1
	warszawskie	128,4	zamojskie	35,0
	zielonogórskie	116,9	wałbrzyskie	35,1
	łódzkie	109,5	tarnobrzeskie	35,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań z działalności ARiMR z lat 1995, 1996, 1997, 1998.

Nie bez znaczenia mogą też być atmosfera większej przedsiębiorczości i wzorce aktywności, o jakie łatwiej w rejonach zurbanizowanych. To ciekawe zagadnienie wykracza jednak poza ramy tego opracowania.

Ocena skuteczności kredytów inwestycyjnych jako narzędzia restrukturyzacji rolnictwa

Inwestycje w rolnictwie są determinowane takimi samymi czynnikami jak w innych działach gospodarki. Podstawowe z nich to stopa procentowa i przewidywania przedsiębiorców co do przyszłości, głównie popytu na produkty ich gałęzi i w związku z tym przychodów. Bieżąca sytuacja nie jest podstawą decyzji inwestycyjnych, które z natury rzeczy odnosząc się do przyszłości określają byt podmiotu często przez wiele przyszłych lat. Cechą nakładów inwestycyjnych jest ich nieodwracalność. Poniesione nakłady na stworzenie dóbr kapitałowych nie mogą być cofnięte i skonsumowane⁴. W tej sytuacji niepewność co do przychodów z inwestycji może zmniejszać lub opóźniać wydatki inwestycyjne. Czynniki wpływające na inwestycje decydują jednocześnie o wielkości popytu na kredyt inwestycyjny. Wpływ stopy procentowej jest ujemny – gdy stopa procentowa

⁴Można sobie co prawda wyobrazić sprzedaż nowo powstałego majątku, jednak nie to było celem inwestycji i wartość sprzedaży może być niższa od poniesionych kosztów.

rośnie, popyt na kredyt spada, natomiast oczekiwania przedsiębiorców dodatni – w sytuacji optymistycznych oczekiwań przedsiębiorców popyt na kredyty rośnie i odwrotnie.

Popyt na preferencyjne kredyty inwestycyjne w rolnictwie był największy w początkowym okresie ich funkcjonowania. W 1997 r. wystąpił spadek popytu, w roku następnym był on już bardzo głęboki. W 1999 r. liczba kredytów i ich wartość wzrosły, jednak w stosunku do pierwszych lat funkcjonowania tych linii były i tak kilkakrotnie niższe. Zjawisko to nie miało źródła w warunkach kredytowania, bo w badanym okresie nie uległy one zmianie. Stopa procentowa płacona przez rolników była kilkakrotnie niższa od rynkowej i systematycznie spadała⁵, gdyż w związku ze spadkiem stopy inflacji w tym okresie bank centralny kilkakrotnie obniżał stopę kredytu redyskontowego. Toteż przyczyną zmniejszenia liczby udzielonych kredytów należy upatrywać w sytuacji rolnictwa jako gałęzi gospodarki narodowej, jej opłacalności i perspektyw. W latach 1997 i 1998 nastąpiło wyraźne pogorszenie opłacalności produkcji rolnej i pojawiły się trudności ze zbytem produktów rolnych. Środki własne rolników na inwestycje zostały ograniczone, jak również mogły pojawić się obawy co do popytu na krajowe produkty rolnicze w przyszłości. Spowodowało to wzrost pesymizmu co do opłacalności produkcji w przyszłości i w efekcie do perspektyw pracy w rolnictwie. Rolnicy mieli podstawę do pesymistycznej oceny zdolności obsługi zadłużenia z tytułu zaciągniętych już kredytów i ewentualnie nowych w przypuszczalnie pogarszających się warunkach. Spadek popytu na kredyty to sygnał o wyczerpywaniu się możliwości kredytu preferencyjnego jako instrumentu restrukturyzacji rolnictwa w obecnych warunkach. Natomiast w wypadku zmiany warunków gospodarowania i wzrostu pozytywnych przewidywań rolników instrument ten mógłby znów oddziaływać w pożądanym przez ustawodawcę kierunku.

Wnioski

1. W latach 1994–1998 z kredytów preferencyjnych inwestycyjnych skorzystało około 8,5% gospodarstw. Nie jest to wiele w stosunku do ogólnej liczby gospodarstw, jednak procent ten jest znacznie wyższy, jeżeli za podstawę porównań przyjmie się gospodarstwa towarowe.
2. Zainteresowanie kredytami należy wiązać głównie z opłacalnością produkcji i perspektywami rolnictwa w gospodarce. Wynika to z faktu, że popyt na kredyty inwestycyjne w rolnictwie (podobnie jak w innych działach gospo-

⁵W ujęciu realnym, jako różnica między nominalną stopą procentową i wskaźnikiem inflacji, stopa procentowa była ujemna.

darki) jest popytem pochodnym wobec przewidywanego popytu na produkty rolne i przewidywanej opłacalności. Mniej istotne są warunki kredytu, szczególnie że kredyty preferencyjne są korzystniejsze od rynkowych. Zmiany wysokości stopy procentowej (przy jej niskim poziomie) nie miały w wypadku tych kredytów wpływu na popyt na nie.

3. Skuteczność kredytu preferencyjnego nawet najlepiej skonstruowanego, wraz z całym zespołem ekonomicznych instrumentów towarzyszących w restrukturyzacji rolnictwa jest niewielka w sytuacji niskiej wrażliwości rolników na bodźce rynkowe i braku możliwości odejścia z rolnictwa.
4. Kilkuletnia praktyka pokazała, że restrukturyzacja rolnictwa głównie przez kredyty preferencyjne nie jest możliwa. Nawet w warunkach sprzyjających ich skuteczności nie są narzędziem wystarczającym do szeroko ujmowanej restrukturyzacji, toteż konieczne będzie sięgnięcie po inne narzędzia, także mniej akceptowane przez społeczność rolników, takie jak komasacja lub podatki.

Literatura

BARRO R.J., Makroekonomia, PWE, Warszawa 1997.

BEGG D., SMITH P., Makroekonomia, PWE, Warszawa 1997.

Sprawozdania z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w latach 1994, 1995, 1996, 1997, 1998.

Efficiency of the Preferential Credit as an Instrument in Polish Agriculture Restructuring in the Years 1995–1998

Abstract

The objective of this paper is to examine the effects of the preferential investment credits and to assess the efficiency of these credits in the restructuring of Polish agriculture.

Calculations indicate that between 1994 and 1998, around 8.5 per cent all Polish farm operators benefited from this form of government support. An analysis shows that the demand for borrowed funds of this kind was regionally differentiated. Unfortunately, a few-years experience reveals that agriculture restructuring, mainly through granting preferential credits is not feasible.

Even under the conditions that favour this credit effectiveness, it does not constitute an instrument sufficient enough for wide taken restructurisation, therefore in this respect will be necessary to adapt different policy tools.